

**AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI TƏHSİL
NAZİRLİYİ BAKI DÖVLƏT UNİVERSİTETİ**

Coğrafiya fakültəsi

**Xarici ölkələrin iqtisadi-siyasi coğrafiyası
və turizm kafedrası**

Azərbaycan coğrafiyası

Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirinin
21 avqust 2015-ci il tarixli 887 sayılı əmri
ilə təsdiq edilmişdir

Bakı-2015

Ön söz

Azərbaycan coğrafiyası fənnin məqsədi Turizm və oteçilik ixtisasında təhsil alan tələbələrə coğrafi məlumatların verilməsi, Azərbaycanın coğrafiyası haqqında əhatəli məlumatlar aşılamaq və respublikanın turizm fəaliyyəti üçün yararlı coğrafi məkan olduğunu subut etməkdir. Bu baxımdan Azərbaycanın fiziki və iqtisadi coğrafi biliklər sisteminin yaradılması mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Fənnin tədrisi zamanı tələbələrdə Azərbaycanın coğrafi mövqeyi, sahəsi, sərhədləri, təbii şəraiti, təbii ehtiyatları, əhalinin məskunlaşması, demoqrafik vəziyyəti, fiziki-coğrafi rayonlaşdırılması, iqtisadi-coğrafi rayonlarını və s. haqqında bilikləri genişləndirmək və təkmilləşdirməkdir.

Mövzular üzrə saatların paylanması

№	Mövzular	Cəm i	Saatlar	
			Müh	Sem
1.	Fənnin predmeti, məqsədi, vəzifələri, tədqiqat metodları.	4	2	2
2.	Azərbaycan Respublikasının fiziki-coğrafi mövqeyi, sərhədləri və sahəsi.	4	2	2
3.	Azərbaycanın iqtisadi-coğrafi və geosiyasi mövqeyi	4	2	2
4.	Azərbaycanın təbii şəraitinin xüsusiyyətləri: orfoqrafiya, geoloji quruluş. Faydalı qazıntılar.	4	2	2
5.	Azərbaycanın təbiət abidələri	4	2	2
6.	Azərbaycanın iqlimi	4	2	2
7.	Azərbaycanın komfort iqlimi	4	2	2
8.	Azərbaycanın daxili suları	4	2	2
9.	Xəzər dənizinin turizm-rekreasiya imkanları	4	2	2
10	Azərbaycanın landşaftları	4	2	2
11	Landşaftın estetikliyi və onun qiymətləndirilməsi.	4	2	2
12	Azərbaycanın Milli parkları.	4	2	2

13	Azərbaycanın təbii kurort-rekreasiya ehtiyatları	4	2	2
14	Azərbaycanda əhalinin məskunlaşması.	4	2	2
15	Azərbaycanın əhalisi,demoqrafik vəziyyət və problemləri	4	2	2
16	Azərbaycanın sənayesinin ümumi səciyyəsi	4	2	2
17	Azərbaycanın kənd təsərrüfatının ümumi səciyyəsi.	4	2	2
18	Azərbaycanın nəqliyyatı və iqtisadi əlaqələri	4	2	2
19	Azərbaycanın iqtisadi-coğrafi rayonlaşdırılması	4	2	2
20	Abşeron iqtisadi-coğrafi rayonu.	4	2	2
21	Gəncə-Qazax iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
22	Aran iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
23	Şəki –Zaqatala iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
24	Lənkaran iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
25	Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
26	Dağlıq Şirvan iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
27	Yuxarı Qarabağ iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
28	Kəlbəcər-Laçın iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
29	Naxçıvan iqtisadi-coğrafi rayonu	4	2	2
30	Azərbaycanda etraf mühitin mühavizəsi	4	2	2

1.Fənnin predmeti, məqsədi, vəzifələri, tədqiqat metodları.

Azərbaycan coğrafiyası fənninin obyektı və predmeti. Siyasi, iqtisadi,sosial və coğrafi elmlər sistemində yeri.Əhəmiyyəti, turizm sektorunun davamlı inkişafında rolu. Azərbaycan alimlərinin bu sahədə tədqiqatları. Öyrənilmə istiqaməti.

2. Azərbaycan Respublikasının fiziki-coğrafi mövqeyi, sərhədləri və sahəsi.

Azərbaycan Respublikasının qurudan həmsərhəd olduğu dövlətlər.Sərhədlərinin ümumi uzunluğu. Xəzər dənizi ilə olan sərhədi. Xəzər dənizində Azərbaycan ərazisinə aid yarımada,adalar.

Ermənistanla sərhədlərin pozulmasının səbəbi. Xəzər dənizi vasitəsilə sərhədi olan ölkələr. Azərbaycan Respublikasının sahəsi.

3. Azərbaycanın iqtisadi-coğrafi və geosiyasi mövqeyi

Azərbaycan Respublikasının coğrafi mövqeyinin müsbət və mənfi xüsusiyyətləri. Azərbaycan Respublikasının Rusiya Federasiyası, İran İslam Respublikası ilə həmsərhəd olmasının əlverişliyi, Ermənistanla həmsərhəd olmasının Azərbaycanın coğ. mövqeyinə mənfi təsiri. Azərbaycanın Gürcüstanla və Türkiyə qonsuluq münasibətləri və bunu sübut edən iri miqyaslı lahiyələrin həyata keçirilməsi. TRASEKA, İpək yolu və NABUKO kimi iri lahiyələr. Azərbaycan cənubi Qafqazda trans regional dövlət kimi.

4. Azərbaycanın təbii şəraitinin xüsusiyyətləri: orfoqrafiya, geoloji quruluş. Faydalı qazıntılar.

Azərbaycan ərazisinin relyefi və onun ümumi səciyyəsi. Dağlar yaylalar, ovalıqlar və maili düzənliklər. Relyefin başlıca xüsusiyyətləri. Ərazisinin geoloji cəhətdən aid olduğu zona. Əsas relyef formaları. Böyük Qafqaz dağları. Kiçik Qafqaz dağları. Talış dağ sistemi. Naxçıvan MR ərazisinin orqrafiyası. Kür-Araz ovalığı və mərkəzi düzənliklər. Lənkəran ovalığı.

Azərbaycanda əsas faydalı qazıntılar. Onların yayılma xüsusiyyətləri. Enerji daşıyıcıları. Filiz və qeyri – filiz faydalı qazıntılar. Tikinti materialları Faydalı qazıntılarla təminat səviyyəsi.

5. Azərbaycanın təbiət abidələri

Təbiət abidələrinin təsnifatı. Təbiət abidəsi anlayışı. Onların canlı və (biotik və ya bioloji, botaniki-flora, zooloji-fauna), cansız (abiotik və ya geoloji: hidroloji-hidrogeoloji, geomorfoloji, palentol

6. Azərbaycanın iqlimi

Azərbaycanda iqlim əmələ gətirən amillər. Temperaturun və yağıntıların paylanma xüsusiyyətləri: coğrafi mövqe, relyef, dəniz səviyyəsindən olan hündürlük, daxil olan hava kütlələri, rütubətlik dərəcəsi, qar örtüyü və onun qalınlığı. Azərbaycanın əsas iqlim tipləri və əhatə etdiyi coğrafi ərazilər. yayı quraq keçən mülayim isti, yarım səhra və çöl iqlimi, yayı quraq keçən yarım səhra və quru çöl iqlimi: qışı quraq keçən mülayim isti iqlim, yağıntıları bərabər paylanan mülayim isti iqlim, qışı quru və rütubətli keçən soyuq iqlim, dağ-tundra iqlimi.

7. Azərbaycanın komfort iqlimi

Rekresiya məqsədi ilə iqlimin tibbi bioloji cəhətdən qiymətləndirilməsi. İqlim və onun insan orqanizminə təsiri, effektiv temperatur, effektiv ekvivalent temperatur, radiasia-ekvivalent temperatur, komfort iqlim və onun zonası. Komfort zonanın qanunauyğun halda dəyişməsi. müxtəlifliyinə görə havanın siniflərə ayrılması, komfort vəziyyətin yaranması, mütəxəssislər tərəfindən 9 hava tipinin kateqoriyalara ayrılması: komfort, isti diskomfort, isti su komfort, sərin, soyuq diskomfort. insan orqanizminə təsir edən digər meteoroloji elementlər. komfort zonasının asılı olduğu amillər. Azərbaycanın komfort iqlim rayonları.

8.Azərbaycanın daxili suları

Azərbaycanın hidroqrafik şəbəkəsi və əsas xüsusiyyətləri .Caylar və göllər.Azərbaycanın caylarının axın xüsusiyyətlərinə görə 3 qrupa bölünməsi. Cog. yerləşməsinə görə 4 qrupa bölünməsi.Caylardan turizmde istifadə imkanları.Şəlalər təbii turizm obyektinə kimi.Göllər və onların mənşəyi.Su anbarları.Mingəçevir su anbarı turizm imkanları.Kanallar,yeraltı sular,buzlaqlar,bataqlıqlar.Göllər, mineral bulaqlar,kəhrizlər rekresiya obyektinə kimi.

9.Xəzər dənizinin turizm-rekresiya imkanları

Xəzər dənizinin coğ.səciyyəsi.Sahəsi,dərinliyi,təbii ehtiyatları.Respublikamızın iqtisadiyyatında əhəmiyyəti.Azərbaycanın Xəzər sahilinin coğrafi gestericiləri.Xəzər dənizi sahulində cimərlik turizm imkanları.Sörfinq imkanları.Kruiz imkanları.Azərbaycanın Xəzər sahillərində turizm –rekresiya məqsədilə geniş miqyasında istifadə problemlər.Perspektiv layihələr.

10.Azərbaycanın landşaftları

Təbii ərazi komplesi anlayışı.Landşaftların üfüqü və şaquli differensiasiyası.Landşaftınların differensiasiyasına təsir edən əsas amillər:relyef,iqlim,geoloji süxurlar və s.Azərbaycanın landşaftının təsnifatı.Azərbaycan ərazisində formalaşmış əsas landşaft tipləri,onların coğ.səciyyəsi (düzənliklərin və alcaqdağığın yarımşəhra landşaftı,Aran meşələri komplesi,Tuğay meşələri komplesi,alcaqdağlığın –seyrək meşələri komplesi və b)Təbii və antropogen landşaft kompleksləri[1].[12]

11.Landşaftın estetikliyi və onun qiymətləndirilməsi.

Landşaftın komponentlərinin mənzərə əmələgətirmə xüsusiyyətləri.Mənzərənin şaquli və üfüqi strukturu.Üfüqi struktur elementləri.Mənzərənin şaquli struktur elementləri. Mənzərənin qiymətləndirmə parametrləri.Reiyefin qiymətləndirilməsi.Bitki örtüyünün estetik cəhətdən qiymətləndirilməsi,bitki örtüyünün estetik keyfiyyət cəhətdən qiymətləndirilməsi Su obyektlərinin cəlbedici qiymətləndirilməsi.Təbii kimpilekslərin estekliyinin qiymətləndirilməsinə sistemli yanaşma prinsiplər[1],[21], [22]

12.Azərbaycanın Milli parkları.

Milli parklar turizm-rekreasiya obyektinə kimi.Millî parkların təsnifatı.Millî parkların yaradılması tarixi.Millî parkların təyinatı.Millî parkların coğrafi səciyyəsi.Millî parklarda turist cığırları.Millî parklarda turların təşkili.Millî parkların mühavizəsi. Dənizsahili milli park[1],[2],[15],[19].

13.Azərbaycanın təbii kurort-rekreasiya ehtiyatları

Azərbaycanın müalicə əhəmiyyətli mineral su ehtiyatları.İstisu,Turşsu,Sirab,Şırlan,Badamlı,Vayxır, Darıdağ, Xaltan,Dubrar,Qalaaltı və s.mühüm müalicəvi mineral su yataqlarının yerləşdiyi rayonlar.

Müalicəvi palçıqlar .Naftalan nefti.Müalicəvi duzlar.Duz mağarası.Bu ehtiyatlardan rekreasiya məqsədilə istifadə imkanları.[2],[10],[18].

14.Azərbaycanda əhalinin məskunlaşması.

Azərbaycanda əhalinin məskunlaşmasına təsir edən amillər.Əhalinin məskunlaşması üçü regionların cəlbediciliyinə görə təsnifatı; cox cəlb edici rayonlar,nisbətən cəlb edici rayonlar,cəlb etməyən rayonlar,özündən uzaqlaşdıran xüsusiyyətləri ilə fərqlənən rayonlar.Bu rayonların qısa səciyyəsi.Əhalinin məskunlaşmasının tənzimlənməsi sahəsində həyata keçirilən tədbirlər sistemi[2],[7],[10]

15.Azərbaycanın əhalisi,demoqrafik vəziyyət və problemləri

Azərbaycanın əhalisinin say dinamikası,təbii artımı.Cins-yaş tərkibi.Millî tərkib.Miqrasiya.Şəhər və kənd əhalisi.Əmək ehtiyatları və onların istifadəsi.Azərbaycanda turizm sektorunun əmək ehtiyatları ilə təminatının müasir durumu.Mövsumü əmək ehtiyatları [2],[7],[10].

16.Azərbaycanın sənayesinin ümumi səciyyəsi

Sənayenin formalaşması və xammal bazası.Azərbaycan sənayesinin sahə quruluşu.Yanacaq-energetika kimpileksi.Metallurgiya

sənayesi. Maşınqayırma sənayesi. Kimya sənayesi. Tikinti materialları. Yüngül və yeyinti sənaye sahələri. Sənayenin yerləşməsində dəyişikliklər.[2],[11].

17. Azərbaycanın kənd təsərrüfatının ümumi səciyyəsi.

kənd təsərrüfatının ərazi təşkilinin əsas qanunauyğunluqları. Torpaq fondu. Bitkiçilik, onun tərkibi və ərazi təşkili. Heyvandarlıq, onun tərkibi və ərazi üzrə yerləşdirilməsi. Quşçuluq. baramaçılıq, arıçılıq, fermer təsərrüfatları. Azərbaycanda kənd turizm imkanları ilə zəngin olan rayonlar. Azərbaycanda “nar”, “çay” bayramları və bunun əhəmiyyəti. [2],[11].

18. Azərbaycanın nəqliyyatı və iqtisadi əlaqələri

Azərbaycanın iqtisadi inkişafı, daxili və xarici əlaqələrində nəqliyyatın rolu və əhəmiyyəti. Azərbaycanın nəqliyyat sistemi və onun tərkibi. Dəmir yolunun müasir vəziyyəti və iqtisadi göstəriciləri. Avtomobil nəqliyyatı. Dəniz və çay nəqliyyatı. Azərbaycanın dünya bazarına inteqrasiyası. İxrac və idxal məhsulları. Bu sahədə tərəfdaşları. Ticarət balası. Turizm iqtisadi əlaqələrinin formalarından biri kimi. Turizm əlaqələrinin coğrafiyasının genişlənməsi. Bu sahədə əsas tərəfdaşları. [2],[11].

19. Azərbaycanın iqtisadi-coğrafi rayonlaşdırılması

İqtisadi-coğrafi rayonların yaranmasında əsas amillər. “İqtisadi-coğrafi rayonların yaranmasında rayon” və “iqtisadi rayon” anlayışı. “Azərbaycan Respublikası regionlarının sosial-iqtisadi inkişaf Dövlət Proqramı”(2004-2008-ci illər) və onun əhəmiyyəti. Azərbaycanın iqtisadi rayonları üzrə əsas kapitalla investisiya qoyuluşunun dinamikası. Azərbaycanın iqtisadi rayonları üzrə əhalinin gəlirləri. [1],[2],[11]

20. Abşeron iqtisadi-coğrafi rayonu.

Coğrafi mövqeyi, sahəsi, əhalisi. Tərkibi. Təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi, sənayesi və onun sahə quruluşu. Aqrosənaye kompleksi. Subtropik arpar sənaye. üzümçülük-tərəvəzçilik aqrar sənaye. Şəhəratrafi quşçuluq və süd-ət heyvandarlıq aqrar sənaye, nəqliyyatı. Rayonun turizm imkanları. Bakı turizm mərkəzi. [2],[10],[11]

21. Gəncə-Qazax iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi. tərkibi, təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Təsərrüfatı, Aqrosənaye kompleksi. ərazisinin mənimsənilməsi və məskunlaşması şəraitinə görə 4 zonaya ayrılması. Nəqliyyatı. Rayonun turizm imkanları. Turizm

mərkəzləri: Gəncə, Göygöl, Naftalan, Qazax, Mingəçevir. .[2],[10],[11].

22. Aran iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi. tərkibi, təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Sənayesi. Təsərrüfatı, ixtisaslaşmış sahələr. Nəqliyyatı. Sosial infrastrukturası. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri. .[2],[10],[11].

23. Şəki –Zaqatala iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi. tərkibi, təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Təsərrüfatı. Nəqliyyatı. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri: Şəki, Zaqatala, Qəbələ, Qax, Balakən. .[2],[10],[11].

24. Lənkəran iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi, sərhədləri. Tərkibi, təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Sənayesi. Kənd təsərrüfatı. Nəqliyyatı. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri: Lənkəran, Masallı, Cəlilabad, Lerik. .[2],[10],[11].

25. Quba-Xaçmaz iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi.sərhədləri. tərkibi, təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Təsərrüfatı. Aqrar istehsal və onun sahələri. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri: Quba, Qusar, Xaçmaz, Xudat, Altıağac, Şabran. .[2],[10],[11].[17]

26. Dağlıq Şirvan iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi.sərhədləri. tərkibi, təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Kənd Təsərrüfatı. Sənayesi, Nəqliyyatı. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri: .[2],[10],[11].

27. Yuxarı Qarabağ iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi.sərhədləri. Tərkibi. Ərazisinin xeyli hissəsinin işğal altında olmasl və bunun sosial-iqtisadi inkişafa təsiri. Təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Təsərrüfatının inkişaf şəraiti. Sənayesi. Kənd təsərrüfatı. Nəqliyyatı. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri. .[2],[10],[11].

28. Kəlbəcər-Laçın iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi.sərhədləri. Tərkibi. Ərazisinin xeyli hissəsinin işğal altında olmasl və bunun sosial-iqtisadi inkişafa təsiri. Təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Təsərrüfatının inkişaf şəraiti. Sənayesi. Kənd təsərrüfatı. Nəqliyyatı. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri.[2],[10],[11].

29. Naxçıvan iqtisadi-coğrafi rayonu

Coğrafi mövqeyi, sahəsi.sərhədləri. tərkibi, təbii şəraiti və təbii ehtiyatları. Əhalisi. Kənd Təsərrüfatı. Sənayesi, Nəqliyyatı. rayonun turizm imkanları. Turizm mərkəzləri:Naxçıvan,Şərur,Ordubad və s.[2],[10],[11],16].

30.Azərbaycanda etraf mühütün mühavizəsi

Turizm fəaliyyəti nəticəsində landşaftın yüklənməsi.Turizm-rekreasiya ərazilərinin dəyişdirilməsi.Landsaft dəyişiklikləri və onun səmərəli təşkili.Azərbaycanın rekreasiya ehtiyatlarından istifadənin təkmilləşdirilməsi [1],[2],[10],[12].

Ədəbiyyat

- 1.Müseiyov.M. A. . Azərbaycanın fiziki coğrafiyası. Bakı."Maarif" 1998.400 s.
2. V.Ə.Əfəndiyevin redaktəsi ilə Azərbaycanın iqtisadi və sosial coğrafiyası Bakı. "Bakı Universiteti" nəşriyyatı 2010. 492.
3. Budaqov B.Ə. Azərbaycanın təbiət abidələri Bakı "Elm" ,1990,180 s
4. Q.Məmmədov.M.Xəlilov.Azərbaycan meşələri.Bakı.-Elm-2002
5. Dərgahov V.S. Azərbaycanın Xəzərsahili rekreasiya-turizm ehtiyatları. Bakı. "Sabah", 2003.138 s .
- 6.Dərgahov.V.S..Rekreasiya-turizm ehtiyatları.Bakı."MBM"2008.214s.
7. Əyyubov Ə.C. Azərbaycan SSR-nin kurort və istirahət yerlərinin iqlimi.Bakı."Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı".1987.93s.
8. Eminov X.N. Azərbaycanın əhalisi.Bakı."Cıraq"2005.560s.
9. Xəlilov H.A.Azərbaycanın təbiət abidələri /"Zəka" jurnalı. 1999. №1-2 . s 31-33
10. Xəlilov H A Azərbaycanın geoloji təbiət abidələri /"Elm və həyat" jrnalı .2008 .№ 2 s22-24
11. Soltanova H B Azərbaycanın Respublikasının turizm və onun inkişafı . Bakı .AzTU-nun mətbəəsi 2015 .475 s
12. Paşayev N.Ə.,Əyyubov N.H.,Eminov Z.N.,Azərbaycanın iqtisadi ,sosial və siyasi coğrafiyası Bakı. "Cıraq".2010.416s.
13. Qəribov Y.Ə. Azərbaycanın landşaftları

